

розгортання берегових проти корабельних ракетних комплексів, та застосування нескладних безпілотних апаратів ударного типу.

Література:

1. 25 лет отношений Украины с Россией: как исчезла дружба. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-38973151> (дата звернення 10.12.2023).

2. Оксана Тороп. Леонид Кучма: "Путин хотел уничтожить Украину, а получит наше второе рождение" // BBC News Украина. – 2022. URL: <https://www.bbc.com/russian/news-62419765> (дата звернення 10.12.2023).

3. Петренко Р. Крейсер "Москва" після влучання перекинувся і почав тонути – ОК "Південь" // Українська правда. 2022. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2022/04/14/7339554/> (дата звернення 11.12.2023).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-392-7-6>

PROSPECTS FOR ÅLAND ISLANDS REMILITARIZATION IN THE LIGHT OF NATO EXPANSION IN THE NORDEN

ПЕРСПЕКТИВИ РЕМІЛІТАРИЗАЦІЇ АЛАНДСЬКИХ ОСТРОВІВ У КОНТЕКСТІ НОРДИЧНОГО РОЗШИРЕННЯ НАТО

**Tereshchuk Matvii
Volodymyrovych**

*Master's student of Scientific and
Educational Institute of International
Relations
Taras Shevchenko Kyiv National
University
Kyiv, Ukraine*

**Терещук Матвій
Володимирович**

*студент магістратури
Навчально-науковий інститут
міжнародних відносин
Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Приєднання Республіки Фінляндія до Організації Північно-атлантичного договору 4 квітня 2023 р. разом із готовністю Шведського королівства долучитися до об'єднання докорінним чином змінює безпекову ситуацію у Балтійському морі. За неповні тридцять п'ять років постбіполярного періоду Балтика пройшла шлях від арени беззаперечного домінування соціалістичного табору до майже

внутрішнього озера Альянсу, в якому не залишилося місця для традиційної моделі позаблоковості Стокгольма і Гельсінкі [10].

У цих умовах набуває нового звучання проблема статусу Аландських островів – демілітаризованого і нейтралізованого за міжнародним правом архіпелагу в північній частині моря, який до того ж послуговується культурно-політичною автономією у складі Фінляндії.

Проблематику можливого перегляду режиму Аландів доцільно розглядати у трьох аспектах: структурному, стратегічному та політико-правовому.

З точки зору *структури* європейської системи міжнародних відносин демілітаризація островів за підсумками Кримської та Першої світової війн була покликана певним чином зменшити гостроту протистояння тодішніх впливових акторів (Великобританії, імперії Романових, пізніше – Німеччини та Радянського союзу) на Балтійському морі. Водночас врегулювання відповідало інтересам Швеції, володарки архіпелагу до російсько-шведської війни 1808–1809 рр. і Фрідріхсгамського миру, для якої будь-чия військова присутність на Аландах створювала постійну загрозу ворожого вторгнення. Після 1945 р. архіпелаг залишався важливим компонентом так званого нордичного балансу – прикметної ситуації стабільної стратегічної взаємодії Сполучених штатів Америки і СРСР у північній Європі, коли *sui generis* членство Норвегії і Данії в НАТО врівноважувалося політикою неприєднання Швеції та договірною нейтралізацією Фінляндії [4]. Натомість після демонтажу Організації Варшавського договору перестали існувати й потужні військово-морські сили Німецької демократичної республіки, що остаточно «прибрало з рівняння» німецьку сторону як окремого від Заходу гравця і різко послабило московські позиції у регіоні. З огляду на подальший гармонійний розвиток відносин Стокгольма і Гельсінкі як між собою у форматі регіонального співробітництва, так і з інституціями Північно-атлантичного альянсу статус Аландів саме як відображення структурної конфронтації в регіоні поволі почав втрачати свою релевантність, хіба що цілком влаштовуючи російської сторону.

Стратегічне значення архіпелагу криється у його розташуванні на пів шляху між Стокгольмом і Турку, другим за чисельністю містом Фінляндії і великим портом з терміналами прийому нафти. Для Фінляндії в цілому острови є ключем для підтримання морської торгівлі із зовнішнім світом, на яку припадає лівова частка товарообміну країни тисячі озер [3, с. 6, 9]. Окрім того, майже весь морський трафік з Ботнічної затоки йде у напрямку центральної частини Балтійського моря повз Аланди, що пояснюється в першу

чергу стабільністю тамтешнього льодового покриву в холодну пору року [8, с. 44]. Ботнійська частина Балтійського моря також надзвичайно важлива тим, що дозволяє проєктувати силу на зону відповідальності Північного флоту РФ. Так, Стівен Віллс підкреслює можливість стримування активності росіян у Североморську і Полярному за рахунок патрулів підводних човнів-ракетносій, убезпечених від потенційних ударів у відповідь суто за рахунок географічної ізоляції Ботнії. Він також передбачає, що контроль над Аландами спрощує морське постачання до країн Балтії (особливо Естонії), які у випадку воєнного конфлікту НАТО з РФ і Білоруссю ризикують бути відрізаними від Альянсу на суходолі в районі Сувалкського коридору [12]. Нарешті, через морське дно у акваторії Аландських островів проходять як мінімум три кабелі телекомунікації між Швецією та Фінляндією, що набуває особливого значення у світлі нещодавніх інцидентів з ділянкою «Північного потоку-2» біля данського острова Борнхольм чи газопроводом *Balticconnector* у Фінській затоці [9].

Зміст договірно-правової бази щодо нейтралізації та демілітаризації Аландського архіпелага, а також окрема позиція інституцій аландської автономії з цього питання творять *політико-правову* складову можливої ремілітаризації. Сучасний міжнародний режим Аландів витворений чотирма міжнародними договорами: 1) конвенцією 1856 р. між Британією, Францією та імперією Романових, чий лаконічний текст забороняє фортифікацію островів; 2) багатостороннього договору 1921 р., укладеного під егідою Ліги націй, всі підписанти якого (крім Швеції) наразі є членами НАТО; 3) радянсько-фінського договору 1940 р. де-факто за підсумками Зимової війни, характерною особливістю якого є заборона передачі островів «у розпорядження іноземним державам»; 4) Паризьким мирним договором 1947 р., що в частині Аландів обмежується констатацією відновлення статусу кво до Другої світової війни [1]. Варто наголосити, що найважливіші положення другого з цих документів, який є найбільш деталізованим і відтак основним актом у визначенні становища островів, трактуються доволі неоднозначно [див. 6, с. 27-32]. Двостороння радянсько-фінська частина режиму теоретично може бути визнана необов'язковою для Гельсінкі у випадку апеляції до нечинності договорів, укладених під примусом, а також посилання на докорінну зміну обставин – *clausula rebus sic stantibus* [7, с. 2]. Але найбільшою перешкодою для ремілітаризації Аландів, як мінімум в умовах відсутності прямого воєнного протистояння за участі Фінляндії, варто вважати опір Марієгамна, де традиційно дивилися на унікальний безпековий статус островів як на невід'ємний компонент власної автономності та важіль

впливу у відносинах з Гельсінкі [5, с. 37–38]. Щоправда, на останніх виборах у Лагтінг у жовтні 2023 р. серед партій, що сформували коаліційний уряд, лише одні соціал-демократи згадували у своїй передвиборчій програмі про непохитну необхідність дотримання умов нейтралізації і демілітаризації. На тлі руху Стокгольму до НАТО це може опосередковано сигналізувати про можливі зміни підходів острів'ян до постановки проблеми у недалекому майбутньому.

Підводячи підсумки аналізу перспектив ремілітаризації Аландського архіпелагу, варто все ж таки підкреслити, що станом на сьогодні ймовірність подібного сценарію розвитку чи не найвища за всю історію. Як і у випадку з аналогічною ініціативою 1939 р. [11, с. 82], основним його підґрунтям є посилене співробітництво Швеції та Фінляндії як головних бенефіціарів стратегічних переваг Аландів на тлі небезпеки військового характеру з боку Кремля. Тим не менш, варто сподіватися не на стрімкий і остаточний демонтаж міжнародного режиму, а радше на поступовий рух щодо досягнення кращих спроможностей оперативної і превентивної мілітаризувати острови у разі виникнення безпекової необхідності, причому головним чином за рахунок альтернативних інтерпретацій положень наявної договірно-правової бази, узгоджених з урядом автономії та Стокгольмом. Так чи інакше, такий підхід відповідатиме принципу «демонстрації готовності», наявному у застарілій, але досі дійсній Морській стратегії НАТО дванадцятирічної давності [2].

Література:

1. Åland Islands Status Documents. URL: <https://kulturstiftelsen.ax1/app/uploads/2020/07/english-3-3-1.pdf>
2. Alliance Maritime Strategy. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_75615.htm?selectedLocale=en
3. Baltic LINes: Shipping in the Baltic Sea – Past, Present and Future Developments Relevant for Maritime Spatial Planning. Project Report I. 2016. 35 p.
4. Friis K. Analyzing Security Subregions: Forces of Push, Pull, and Resistance in Nordic Defense Cooperation // *Journal of Global Security Studies*. 2021. Vol. 6. Iss. 4. URL: <https://academic.oup.com/jogss/article/6/4/ogab009/6212233>.
5. Heinikoski S. The Åland Islands, Finland and European Security in the 21st Century // *Journal of Autonomy and Security Studies*. 2017. Vol. 1. Iss. 1. P. 8–45.
6. Lindgren A. Valmiuden Kohottaminen Ahvenanmaan Demilitarisoidulla Vyöhykkeellä. 2014. 37, (7) p. URL: <https://www.doria.fi/bitstream/>

handle/10024/97289/E4395_LindgrenAB_EUK66.pdf?sequence=2&isAllowed=y

7. Lorenz W., S. Zaręba. Åland Islands' Significance to Security in the Baltic Sea Region // *Bulletin of the Polish Institute of International Affairs*. No. 72(922), 2016. 2 p.

8. Planning the Bothnian Sea: Outcome of Plan Bothnia – A Transboundary Maritime Spatial Planning Pilot in the Bothnian Sea. 2013. 160 p.

9. Submarine Cable Map. URL: <https://www.submarinemap.com/>

10. Vázquez G. 'Welcome to NATO, Finland.' Strategic Implications for Baltic Maritime Security. 2023. URL: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/welcome-to-nato-finland.-strategic-implications-for-baltic-maritime-security>

11. Viitasalo M., B. Österlund. The Baltic – Sea of Changes. Helsinki : National Defence College, 1996. 96, (18) p.

12. Wills S. The Swedish Navy Brings Capable Forces to NATO. 2023. URL: <https://centerformaritimestrategy.org/publications/the-swedish-navy-brings-capable-forces-to-nato/>